

FRAUHAMMER KRISZTINA

Egy öltöztetett Mária-szobor titkai

„Kétségkívül oly gyönyörű szép ruhát készítetett szent leányának szent Anna asszony, a minő tőle csak kitelhetett. Midőn pedig a szent szűz magát alázatos-ságból a drága köntöstől vonogatta volna, így szólott hozzá édes anyja: Szerelmes leányom! nem tudod-e, hogy a régi szent asszonyok, ha szokásuk szerint egyszerű ruhában jártak is, de fő ünnepükre mégis szépen felöltöztek? amint szent Judithról is olvassuk, hogy özvegy ruhában járt mindenkor, az egy szombatot és a sátoros ünnepeket kivéven, melyekre szép ruhába öltözött, a mi nem kevélységből, hanem jó és Istenes szándékból származott. Te is tehát ma öltözködjél fel szépen. Engedett erre a mennyasszony, s mennél szebben lehetett, felöltözködött. Micsoda volt légyen pedig az ő menyegzős ruhája, az szent Brigitta jelenéséből tetszik ki, mivel neki az Istennek szent anyja hasonló ruhában jelent meg. Volt pedig a fején egy igen drága korona, melybe hét drága kő volt helyeztetve. A haj öcsetelve és szépen leeresztve, a szoknyája drága vont aranyból, a palástja pedig ég színű selyemből. Ily szép ruházattal volt Mária kívülről felékesítve, de sokkal nagyobb volt az ő természet szerint való belső szépsége.”¹

A fenti érzékletes leírás Újfalusi Judit híres Makula nélkül való tükörjében olvasható Mária menyegzős készülődéséről. Minden bizonnyal nem itt, ebben a szövegrészletben kell keresnünk a Mária-szobrok öltöztetésének okát, mindennek ellenére az idézet nagyon jól tükrözi azt a lelkiületet és érzelmi állapotot, amely a szobrok évszázados múltja visszatekintő öltöztetési gyakorlatát napjainkig életben tartotta.

Tanulmányomban egy ilyen szobor öltöztetésének néhány sajátosságára és tanulságára szeretném felhívni a figyelmet, jelezve ezzel azt is, hogy napjaink szinkretista, olykor ezoterikus elemeket is felmutató vallásosságában az évszázados múltja visszatekintő kultuszgyakorlatok sem tűnnek el.

¹ Újfalusi 1884. 48.

1. Történeti kitekintés a szobrok öltöztetéséről

A szentek szobrainak öltöztetése a 17. századtól válik általánosan elterjedt gyakorlattá a katolicizmusban. E kultusz felvirágzásának hátterében elsősorban az 1563-as Tridenti zsinatot kell említenünk, amely külön is foglalkozik az ereklyék és szent ábrázolások tiszteletével. Az ügy tárgyalását a protestánsok és a husziták ereklye tiszteletet elutasító tanai tették szükségessé. A zsinat határozatában kiemeli a tárgyi kultusz személyre vonatkozó jellegét, de fenntartja a szent ereklyék és képek tiszteletének hagyományos gyakorlatát. Ez a döntés alapvetően meghatározza a szentek ábrázolásaihoz való későbbi viszonyulást.²

A szobrok, ereklyék öltöztetésének népszerűvé válásában a Róma alatti katakombáknak, a Roma Sottaterranaenak a felfedezése is nagyot lendített. E felfedezés a kereszténység hőskorára irányította a figyelmet, és a nagy mennyiségű vértanú-ereklyéknek köszönhetően az ereklyetisztelet fénykorának beköszönéséhez vezetett. Az ereklyék ajándékozásával nem csak a Római Egyház egységét demonstrálták, de erősítették a rekatolizációs törekvéseket is, és ez hozzájárult egy hallatlan mértékű ereklyekereskedelemhez. Ezekből mindenki részesedni akart, így a 18. századra már komoly presztízsnövelő, reprezentatív funkciót kapnak e tárgyak. Emellett természetesen továbbra is fontos maradt, hogy a szent helyek is birtokoljanak ilyet, sőt az egyre másra megjelenő új kultuszhelyek hírnevének növeléséhez is nagyban hozzájárult, ha rendelkezett valamely szent ereklyéjével. Mindezen folyamatok következményeként egyre erősebbé vált ezen ereklyék díszítése, szebbé, ünnepélyesebbé tétele iránti törekvés.

A katakomba szentek csontvázának díszítése elsősorban apácakolostorok tevékenységéhez kötődött. Ez nem véletlen, hisz általános volt, hogy a női kolostorokban készülnek a miseruhák, liturgikus ruhák. Magyarországon az orsolyiták, klarisszák, angolkisasszonyok, a pozsonyi Erzsébet-apácák voltak e tevékenységek fő specialistái. Fontos központ volt ezenkívül még Graz és a bécsi orsolyiták kolostora is, ahol például a híres mosonmagyaróvári Szent Krisztina- és Szent Augustus-ereklyék is készültek. Ezeknél a speciális polion technikát alkalmazó díszített ereklyéknél nagyon meghatározó szerepe volt a látványnak, hisz a korabeli nézőre gyakorolt hatása a kultuszra is kihatott. Éppen ezért bennük nagyon hangsúlyos volt az érzéki, kézzelfogható megjelenítés, ami minden bizonnyal erős hatással volt a szemlélőre.³

² Lengyel 1987. 45.

³ Lengyel 1987. 56.

Az ereklyék mellett a szobrok, különösen pedig a Szűz Mária-ábrázolások ruhával való díszítéséről kell szót ejtenünk. Ez szintén egy sok-sok évszázados múltra visszatekintő, általánosan elterjedt gyakorlat. Öltöztetik a kegytemplomok, templomok szobrait, a körmenetek alkalmával körbevihető hordozható szobrokat⁴, de az otthoni áhítatban megjelenő szobrokat is⁵. Ez tehát egyaránt része a közösségi és egyéni áhítatgyakorlatnak. Gyökerei feltehetőleg a román korba nyúlnak vissza, amikor már ismert a Mária-szobrok fémmel való bevonása.⁶ Párhuzamként a bizánci képtiszteletben ismert, nemesfémmel, nemes kövekkel bevont ikonok juthatnak eszünkbe. Máiig kérdéses van-e ennek bármiféle kapcsolata az öltöztetéssel? Mindezeknek az egymásra hatását illetően tudomásunk szerint még nem született tudományos igényű feldolgozás, ez tehát még további kutatásokat igénylő probléma.

A következő fontos mozzanat az első fejdíszek, koronák szobrokon való megjelenése a 12–13. században. Ezt követően a gótika korára tehető Európában az első valós ruhadarabok megjelenése. Jóllehet ezek nem maradtak fenn, mert mindig cserélték őket, csak forrásokból tudunk róluk. A 14. században például a Hansa városokból vannak adatok arra, hogy koronát, gombot, gyöngyöt, ékszert stb. adományoztak szobroknak. Így azok olyan értékessé váltak, hogy őrizni kellett őket. Taddäus Zingg kutatásai szerint például Lübeckben az özvegyen maradt asszonyok között szokás volt skarlátpiros felsőkabátjaik kifejezetten olyan céllal való adományozása, hogy Máriának palástot készítsenek belőle.⁷ Sokak által ismert továbbá a 18. századból, a Wittelsbach család esküvői ruhaadományából származó, az altöttingi Máriának adományozott ruha is.⁸

4 Wolfgang Brückner e témában írott tanulmányában a Szent Anna Máriával szoborcsoportokat, a céhek, egyetek védőszentjeinek a szobrait, valamint a virágvasárnapi számárháton ülő Jézus-ábrázolásokat (Palmesel-Christus) emeli ki, mint gyakran öltöztetett szobrokat. E szobrok díszítésének legfőbb funkciója az élővé tételben rejlett, hiszen e körmenetek az események vagy a tiszteletben részesített szent felelevenítését szolgálták. Brückner 1991. 13–14. Portugáliában magam is láttam ruhával, igazi hajjal élővé tett kereszthordozó Krisztus szobrokat. Ezek funkciójukat a nagypénteki körmenetek alkalmával nyerték el: mint egy élő kép jelenítették meg a keresztút eseményét.

5 Itt elsősorban a Mária-házakba, vagy a szentsarokba állított, nagyobb kegyhelyek Mária ábrázolásainak kicsinyített másait kell említenünk. Ezeket gyakran ugyanúgy öltöztetik, virág girlandokkal díszítik, mint eredetijüket. Nyugat-Dunántúlon az „öregzelli” szobrocskák, a gyüdi „tokos Máriák” voltak különösen elterjedtek és kedveltek, míg a Felvidéken a híres sasvári Piéta másolatai kerültek a lakásokba. Varga 1970. 125.

6 Wentzel 1948. 219.

7 Zingg 1974. 12.

8 Brückner 1991. 15.

A barokkban Thaddäus Zingg tanulmánya szerint elsődlegesen az idősebb (gótikus, román) szobrokat öltöztetik, a kor új alkotásait kevésbé.⁹ Wolfgang Brückner állítása ennek némiképp ellentmond. Véleménye szerint legkésőbb a 18. századra elképzelhetetlen volt a ruha nélküli Mária-ábrázolás. Ekkortól: már nem csak Mária alakját öltöztetik: mindenféle szobra öltöztethetővé vált.¹⁰ E fejlődés hatására lassan kialakulnak a Mária-ruha-típusok is: 1. Loreto – szűk ruha, 2. Altötting – kötény, 3. Mariazell – széles kúp alakú kötény.¹¹

Érdekesség, hogy a szobrokat gyakran átalakították, hogy (jobban) öltöztethetők legyenek. A szobrok díszítésének szokatlan formájáról is vannak adataink: fémruhával ékesítik fel őket. Poroszországban egyes 14. századi szobrok négy évszázaddal később kaptak fémruhát, a szintén német Schönsee, Braunsberg templomainak Mária-alakjait pedig ezüstruhával díszítették.¹²

A magyar adatok is alátámasztják e nemzetközi tapasztalatokat. Lantosné Imre Mária tanulmánya alapján elmondhatjuk, hogy nálunk is a barokk kortól, különösen a török kiűzését követően lesz közkedvelté a szobrok öltöztetése.¹³ Ekkor kezdik öltöztetni a híres andocsi gótikus Fekete Madonnát,¹⁴ vélhetőleg a csíksomlyói szobrot is, amelynek öltöztetése a 20. század 60-as éveire abba maradt,¹⁵ és erre az időszakra datálható a mátraverebélyi barokk öltöztethető

9 Zingg 1974. 13.

10 Brückner 1991. 14.

11 Maria-Zellben a fából faragott, román stílusú Madonna-szobrot a hagyomány szerint csak a 16. századtól kezdik öltöztetni. Kiszélesedő, köpönyszerű palástja a freskókon látható „köpönyes Mária” ábrázolásokra utal vissza, amelynek szimbolikus jelentése: Mária oltalmat, menedéket nyújt az üldözötteknek, közbenjárást a rászorulóknak. Lantosné 1990. 49–50.

12 Wentzel 1948. 223.

13 Lantosné 1990. 50.

14 Egyes adatok szerint a szobor öltöztetése az andocsi kegytemplom szentelésével vette kezdetét 1747-ben. Erre az alkalomra kapott először ruhát a Szűzanya gróf Széchenyi Katalin jóvoltából. Bővebben lásd <http://www.bucsujaras.hu/andocs/tortenet.htm>. Fáy Zoltán a helyi Inventáriumok anyagát átnézve 1760-ra teszi ennek időpontját. Bővebben lásd http://mandarchiv.hu/cikk/1588/Repulo_templomok. [Letöltések dátuma: 2013. 04. 08.]

15 Erre tesz utalást Mohay 2009. 100. A kegyhely honlapján a következő olvasható a szobor öltöztetéséről: „A kegyzsobrot is öltöztették századokon át. P. Boros Fortunát ezt a megjegyzést teszi: „A szobrokat régen festették, s ekkor kezdték, - nagyon helytelenül, - a kis Jézust, de néha a Madonna szobrát is mindenféle tarka ruhába öltöztetni.” (Csíksomlyó a kegyhely 1942.) P. Kájoni János leírja, hogy nemes Nagyasszonyok értékes adományokkal járultak a kegyzsobor ruházatahoz: „Csaki Laszlone ugyan Kalnoki Kata Rosalia atta, az aranyos viragokkal varrott fatyolt a boldog Asszony kepere. – Csaki Laszlone ugyan, atta amaz szep aranyos fatyol keszkenot, a kinek vegere varrottak a Napot es a Holdat arannyal.” (Gondolatban tegyük ki az ékezeteket a megfelelő helyre.) (Fekete könyv 1684.) [...] A XX. századtól csak a kis Jézust öltöztették [...]. Az 1960-as évektől nem öltöztetik a Gyermejkézust sem. Sokszínű kis ruhácskái most a sekrestye raktárában vannak eltelve, örök emlékül. Hogy a XVI–XVII. században öltöztették a kegyzsobrot

szobor¹⁶ elkészülte is.

A felvilágosodás ezeket a szobrokat ruhaállványnak tekintette, és ezért sem a művészethez, sem az istentisztelethez nem méltónak, illetlenségnek, burleszkeknek, haszontalan cicomának, a vallás nevetségessé tételének tartotta az ilyen ábrázolásokat. Ennek hátterében az áll, hogy néhány szobor valójában csak torzó volt, nem volt rendes teste, ezért ezeknek művészeti értéket sem tulajdonítottak, kontármunkának számítottak. Hazánkban II. József lépett fel hevesen e gyakorlat ellen, de tiltó intézkedései halála után nem bizonyultak tartósnak.¹⁷ E korszak emlékét őrzi a mai napig a máriagyúdi kegyszobor, amely ekkor kapott aranyozott ezüst, merev előpalástot, melyet a császár elől megmentett arany- és ezüsttvítumokból készítettek.¹⁸

2. A máriakálnoki példa

Példámban egy kis Győr-Moson-Sopron megyei település, Máriakálnok kegykápolnájának kivételes szépségű szobrát szeretném bemutatni. A szobor egy álló Boldogasszony-ábrázolás, bal kezében az áldást osztó gyermek Jézussal, kezében földgömbbel, jobb kezében kormánypálcával, fején koronával. Anyaga hársfa, amelyet nagyon vékony rézlemez borít, rajta mesterien finom 18. századi, rokokó festéssel. Alkotója, csakúgy mint eredete, ismeretlen. Mind a szobrot borító fémlemez, mind a festés, mind pedig a szobor farészei épek, feltehetőleg restauráláson még nem estek át, eredeti formájukban láthatóak. A restaurátori vizsgálatok alapján javítás, újrafestés csak a szobor felső, nyaki és fejrészen történt, valamikor a 19. század folyamán, vélhetőleg a kápolnát ért komoly tüzeset után.¹⁹

A kápolnáról meglehetősen kevés írott anyag maradt fenn, így főként Pávai Antal 1903-as kegyhelyleírására és egy szintén itt szolgáló pap, Weiss János 1972-es leírására támaszkodhatunk. Ezekből és a fennmaradt iratokból rajzolható meg a szobornak és öltöztetésének története.

Pávai Antal kegykápolnáról írt munkája az 1500-as évek közepére teszi a szent hely kialakulásának időpontját. Ekkor feltehetőleg még csak egy fából

---

a Jézuskával együtt kitűnik onnan, hogy a Szobor fején apró szegecskek helye látható, annak okából, hogy a ráadott ruha ne csússzon le a szoborról.” A tanulmány a kegyhely honlapján érhető el: <http://csiksomlyo.ro/kegyszobor-oltotzetese>. [2013. 04. 03.]

16 Palkó–Orbán 2000. 96–97.

17 Bálint 1943. 171.

18 Lantosné 1990. 50.

19 A szobor feltárását 2012-ben a Magyar Nemzeti Galéria szoborrestaurátora, Szentgyörgyi Edit végezte el. Közreműködését ezúton is köszönöm.

készült fülke vagy nyitott helyiség állhatott itt. Ebből az első időből történeti források nem maradtak fenn, csak a később lejegyzett legendákból következtethetünk vissza. Ezt a tényt egészíti ki továbbá, hogy az 1659-es, 1663-as, 1680-as, 1696-os és az 1713-as évekből származó Canonica Visitatiók egyszer sem említik kápolna meglétét.²⁰ Esterházy Pál híres Mária-atlaszában sincs szó a faluról, jóllehet birtokai nem voltak messze tőle.²¹

Az első igazi kőkápolna az 1780-as és 1830-as Canonica Visitatio szerint, feltehetőleg 1720 körül épült a falu határában a hédervári Viczai család adományából.²² Természetes tehát a felvetés: vajon ök-e a kegyszobor adományozói?

Egy másik lehetséges feltételezés szerint a 17. században idetelepeült német-ség körében kell keresnünk az adakozót. E feltevés bizonyítása még várat magára, az adatok ellentmondásossága és hiányossága miatt.²³

Ez az 1720 körül épült kápolna 1873-ig állt fenn, és fennállásának 240 éve alatt a búcsújárások elérték virágzásuk tetőpontját. Pávai Antal leírása szerint az akkori két legnagyobb búcsúnapkor, húsvéthétfőn és Sárlos Boldogasszony utáni vasárnapon, 30-50 búcsús processio is érkezett, és a nép száma meghaladta a 10 000-et, ilyen esetben az óvári kapucinus atyák segítettek be a hívek ellátásába.²⁴

A Weiss János plébános által elemzett 1780-as Canonica Visitatio feljegyzései szerint: 2 tiszta ezüst korona, 2 tiszta ezüst jogar, 12 soros ezüst nyakláncocska, 6 soros gránáttal vegyes igazgyöngy, ezüstlámpa tartozott a szoborhoz. Ruháról nem tesz említést a feljegyzés.²⁵

1785-ben II. József rendelete nyomán a szobrot eltávolítják, mert az ékszerekkel és ruhákkal díszített szobrai eltávolítandók a templomokból. Pávai

20 Buzás 1967. 110–111.; 1968. 208–209., 1969. 226–227.; 1981. 13–15.

21 Esterházy Pál említett műve: Az egész világon lévő csudálatos boldogságos Szűz képeinek röviden föltett eredeti, melyet sok tanulságokból összeszerzett és az ájtatos hívek lelki üdvösségére bocsátott Galanthal Eszterás Pál, szentséges római birodalombeli herceg s magyarországi Palatinus 1690. esztendőben. Nagyszombatban az akadémiai betűkkel.

22 Pávai 1903.

23 Ami a Canonica Visitatio-k alapján körvonalazódik: 1659-ben az itt élő német lakosság lutheránus vallású. A kegyhelyhez kötődő három legendaváltozat és az anyakönyvi, levéltári adatok rámutatnak arra is, hogy itt is komoly harc folyik a protestánsok és a katolikusok között. Az 1659-es Canonica Visitatio szerint a protestánsok megakadályozzák, hogy a katolikusok kezére kerüljön az akkori templom, az 1663-as Canonica Visitatióban azonban már közel megegyező létszámban voltak a két felekezet tagjai. Talán ezért is volt szükség a másik templomra, azaz a mai kápolnára. 1695-ben a 250 fős lakosság már négy fő kivételével mind katolikus. Lásd Buzás 1967. 110–111.; 1968. 208–209., 1969. 226–227.; 1981. 13–15.

24 Pávai 1903. 2–3.

25 Weiss 1970. 94.

Antal így ír erről: „A járdalatok ekkor szüneteltek. E szomorú idő azonban, Istennek hála, nem tartott sokáig [...] a nép kérelmére a győri megyéspüspök 1793-ban visszaállítja a kegyhelyet: új oltár jött bele, a színes, finom lemezruhával ékített szobor rajta újra elhelyeztetett és a kápolna nyilvános tiszteletre újra megnyitott.”²⁶ Csak feltételezni tudjuk e rövid leírás alapján, hogy a szobrot ekkor még nem öltöztették.

Az öltöztetésre utaló első konkrét adat az 1830-as *Canonica Visitatio*-ban olvasható. Ezek szerint a szobornak öt rend ruhája van: egy fehér, egy sötétkék, egy piros, egy világoskék és egy fehér virágdíszekkel.²⁷ Érdekesség, hogy az 1872-ből való, Balogh Ágost-féle kegyhelyleírás szerint a szobor: festett, fából és fémből van és az öltöztetésről nem tesz említést.²⁸ Esetleg csak nagyobb ünnepek alkalmával kapott ruhát?

Az 1873-as évben történik a kápolna tragédiája: az égve hagyott gyertyák tüzet gerjesztenek, és minden leég. A szobor azonban csodás módon sértetlen maradt. A következő évben Zalka János püspök jóvoltából „a csodatevő szobrot befestették, régi alakjába visszahelyezték, a kis Jézus ugyanis a boldogságos Szűz balkarjára jött, balkezében világgyócskát tartva, jobbával szent anyjára mutatva. Mind a boldogságos Szűz, mind a kis Jézus új, ezüst koronát kapott, előbbi ezüst jogart (pálcat) jobb kezébe, továbbá egy arannyal áttört (brokát) selyemruhát, melynek értéke 600 korona” – írja Pávai Antal.²⁹

A szobor öltöztetése valószínű, azóta is folyamatos, igaz e 19. századi ruhák ma már nincsenek meg. Jelenleg 13 ruhája van a kálnoki Máriának, az adományozások folyamatosak, sőt annak motivációi és okai is többé-kevésbé élnek még a köztudatban. Többnyire hálából, fogadalomból hozták őket például Amerikába, Németországba kivándorolt falubeliek, orvosi tanulmányait elvégző egykori egyetemista, a Rózsafüzér Társulat tagjai vagy épp egy Máriának kedveskedni akaró népi hímző a szomszéd faluból.³⁰ A készítés általában egy már elkészült ruháról levett szabásminta alapján történt szakavatott kezek által. A legújabb kék, Rózsafüzér Társulat által készített ruhát egy hédervári varrónő, a 2007-ben adományozott matyó hímzésűt a mezőkövesdi Háziipari Szövetkezet készítette. Három további ruha készítőjét és készítési idejét ismerjük: Töbl

26 Pávai 1903. 3.

27 A *Canonica Visitatio*hoz csatolt leltárra Weiss János plébános műve alapján hivatkozom: Weiss 1970. 96.

28 Balogh 1872. 509–510.

29 Pávai 1903. 4.

30 A fehér alapon ezüstszínű Mária-ruha készítője Tonomár Károlyné Halászikból.

Gizella győri lakos alkotásai, hálából az 1937-es, az 1938-as és az 1939-es esztendőből. A hála pontos indítékát, az esetleges megrendelőket, valamint Tóbl Gizella személyét homály fedí.³¹

Az öltöztetés hagyományának kialakulása kapcsán kell említést tennünk arról is, hogy talán a burgenlandi Esterházy hercegi birtokon lévő templomok (Kismarton, Boldogasszony, Loretto, Lajtaszék), valamint Mariazell öltöztethető szobrai is példával szolgálhattak a kálnoki hívek számára, hisz ezek hatása számos más magyar búcsús helyen is nyomon követhető (Celldömölk, Jásd, Csatka, Andocs, Hajós).³² E kegyhelyeken az egykori falubeliek is több alkalommal megfordultak és fordulnak meg ma is.

3. Műemlék és/vagy kultusztárgy

A szobor kultusztörténete is jelzi, hogy a 18–19. századi írott források még említik, hogy a szobor finom fémmel borított, és festett. A restaurátori vizsgálatok és szakvélemény elkészültéig csak feltételezésbe bocsátkozhatom: úgy vélem az 1820-as években indult meg az öltöztetés kultusza, ekkor talán még csak nagyobb ünnepek alkalmával, majd az 1874-es ruhaadományozás óta vált folyamattá. Talán a kis Jézus áthelyezése is ezért történt, hiszen így jobban biztosítva volt a szobor öltöztethetősége.

Mindezen átalakulások hatására mára egy sajátos helyzet alakult ki: az öltöztetőket kivéve, senki nem tud a csodaszép ruha alatti szoborról. A ruha alatt rejlő, feltehetőleg 17. századi, fémmel borított, kivételes finomsággal, gyakorlott kezekkel festett szobor csak egy kiállításra készített fotódokumentáció kapcsán került napvilágra. Kiderült az is, hogy az öltöztetés is mindig kulcsra zárt ajtók mögött zajlott, senkinek nem szabadott ilyenkor a templomba lépnie. (Kis híján meghiúsult a fotózás is, mert a szobor gondozói is csak komoly huzavona után járultak ahhoz hozzá, hogy ruha nélkül is lefényképezem Máriát. Azzal érveltek, hogy nekik a szüleik mindig azt tanították, hogy ruha nélkül nem szabad senkinek látnia a Szűz Máriát.) Így merülhetett a szobor megkapó egyszerűségének és finomságának bája egyre inkább a feledésbe.

31 Az egyik ruha a textilrestaurátori vélemény alapján valószínűleg miseruhából lett varrva, esetlegesen a győri orsolyiták keze munkája. A ruhák egy részét 2010-ben Vajk Éva textilművész vizsgálta meg. Közreműködését ezúton is köszönöm.

32 Lantosné 1990. 51.

2010-ben megjelent könyvében Wolfgang Brückner is bemutat egy hasonló esetet.³³ A németországi Dimbach településen 1975-ben felfedezik, hogy a hosszú ideje öltöztetett kegytárgy ruhái egy csodálatos középkori szobrot takarnak. A felfedezés olyan elementáris hatást gyakorol legfőképpen a helyiekre, de a művészettörténészekre is, hogy nem öltöztetik többet fel. Brückner szerint így a kultusz részét képező kegykép művészeti alkotássá, profán műemlékvédelmi tárggyá, egyszerűen egy emlékké alakul át.³⁴ Jóllehet a kijelentést vitathatónak tartom – hiszen a szobor ruha nélkül is Máriát mint az áhítat tárgyát jeleníti meg –, mégis úgy vélem: az öltöztetés sajátos többletjelentéssel ruházza fel ezeket a kegyzobrokat.

4. A művészeti élmény felett álló intimitás

A kálnoki szobor felfedezése kapcsán elsődlegesen nem maga az öltöztetés, sokkal inkább annak mozgatói, motiválói, illetve az azt körbevevő titokzatos-ság tudatos fenntartása érdekeltek. Mi célt szolgál az ép, kimunkált és „felöltöztetett” szobron a ruha?

Taddeus Zingg tanulmánya frappáns választ ad erre: e folyamatok mögött a művészeti élmény felett álló intimitás a meghatározó. Vagyis, a plasztikusan művészi helyébe ezeknél a kegyzobroknál a festőien emberi kerül.³⁵ Eszerint tehát a zarándok a kegyképben, szoborban nem elsősorban a művészetet és a művészeti élményt keresi, hanem valamiféle emberi kapcsolatot akar létesíteni vele, úgy tekint rá, ahogy adatközlőim is többször megnevezték, mint királynőre, mint égi édesanyára, mint szülőfaluja lokalizált, saját Máriájára, akihez személyes viszony fűzi, hiszen hétről hétre kilátogathat hozzá, megoszthatja vele gondjait.

Ezt az igényt elégíti ki az öltöztetés, melynek révén intim emberi közelségbe kerülhet vele a hívő és egy bizalmas atmoszférát teremthet meg. Talán épp ez adhat magyarázatot az öltöztetés titokzatos körülményeire is. Így a művészeti értéke az ábrázolásnak szó szerint el lesz takarva a ruhával, ahogy adatközlőm mondta: „Szép, szép az a fém borítás és festés, de azért mégiscsak sokkal szebb, ha van rajta ruha is; azt lehet cserélni, váltogatni, a történetüket is tudjuk, én is hívőként, kálnokiként erre is gondolok.”³⁶

33 Brückner 1999. 15.

34 Brückner 1991. 15.

35 Zingg 1974. 10.

36 Frauhammer Józsefné, 71 éves.

Ezzel a gondolattal cseng össze, hogy alapvetően női szokás az öltöztetés, a ruhaadományozás, gondozás, varrás stb. Erre jól rímel, hogy ruhával és ékszerrel jelenítik meg a lelki folyamatokat. Szép példája ennek a Rózsafüzér Társulat által varratott ruha, amely abból a célból készült, hogy „legyen neki egy szép, ünneplő, tiszta ruhája, amit búcsúra fel lehet adni rá”.³⁷ Ez az apró megjegyzés is mutatja, az öltöztetésben olyan alapvető női szempontok is megjelennek, mint: gondoskodás, díszítés, ünnepi és hétköznapi viselet váltogatása.

Az öltöztetés további, fontos eleme, hogy a reális, valós emberi alakot nem babaszerűen, testhez simuló ruhába bújtatják, hanem egy régi korokat, annak előkelő viseletét megidéző ruhába. Mert – noha fontos a felöltöztetés – az is fontos, hogy a kegyesbrotot ne egy babának tekintsék és ne, mint egy babát a testalkatnak megfelelő, ahhoz simuló ruhába öltöztessék.³⁸ Mária ruhája legyen stilizált, határolódjon el a mindennapi ember viseletétől, egyértelműen jelezze ezt a különbséget, viselője másságát. Ahogy sok-sok évvel ezelőtt mesélte az akkori öltöztető asszony: „Nem mindent adok rá, ami gliccses azt nem, ez nem egy lakás, Mária egy királynő.”³⁹

*

Összegezve tehát: egy kettős folyamat tanúi lehetünk, minden egyes öltöztetett szobor esetében. Míg az öltöztetés révén, az öltöztetett szobor elfogadása révén kontaktust keresünk a képben ábrázolttal és saját emberi szokásainkhoz hasonlóan, annak mintájára ruhákkal ékesítjük, addig a másik oldalon megjelenik az a törekvés, hogy a ruházat ne legyen túl emberi, túl hétköznapi, ezért mindig nagyon zárt, stilizált ruhákat kap a szobor, sőt magát az öltöztetést is rejtélyek övezik. „Azaz a külső plasztikus forma elértéktelenedése szemben áll a kultikus funkció felértékelődésével, így ennek a szempontjai válnak az öltöztetés kultuszának legfőbb mozgatórugóivá.”⁴⁰

A szerző az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport munkatársa.

37 Frauhammer Józsefné, 71 éves.

38 Zingg 1974. 11.

39 1996-ban az első gyűjtéseim alkalmával nyilatkozta ezt, az akkor 83 éves Frauhammer Klára néni, aki ma már sajnos nem él.

40 Zingg 1974. 12.

1. kép. A máriakálnoki kegykápolna

2. kép. A kegykápolna öltöztetett szobra, az oltár fölötti talapzaton, mögötte a napsugarakkal

3. kép. Az öltöztetésre leemelt szobor az Amerikából kapott „téli” ruhájában

4. kép. A szobor öltöztetése

5. kép. A kegyszobor ruha nélkül

6. kép. A kis Jézus ruha nélkül

7. kép. Egy 1939-es Mária-ruha

8. kép. További Mária-ruha,
amelyet ma már nem használnak

9. kép. További Mária-ruha,
amelyet ma már nem használnak

IRODALOM

BALOGH Ágost

- 1872 *Beatissima Virgo Maria Mater Dei, qua Regina et Patrona Hungariorum Agriae.*

BRÜCKNER, Wolfgang

- 2010 *Die Sprache christlicher Bilder.* Kulturgeschichtliche Spaziergänge im Germanischen Nationalmuseum. Band 12. Verlag des Germanischen Nationalmuseums, München.

BUZÁS Josef

- 1967, 1968, 1969 Kanonische Visitationen der Diözese Raab aus dem 17. Jahrhundert. Teil II. III. IV. Burgenländischen Landesarchiv (Hrsg.): Burgenländische Forschungen Heft 53–55. Eisenstadt.
- 1981 Kanonische Visitationen der Diözese Raab aus dem Jahrhe 1713. Burgenländischen Landesarchiv (Hrsg.): Burgenländische Forschungen Heft 69. Eisenstadt.

LANTOSNÉ IMRE Mária

- 1990 Öltöztethető Mária szobrok Magyarországon. In Horváth Pál szerk.: Néphit, népi vallásosság ma Magyarországon. MTA Filozófiai Intézet, Budapest, 49–61. /Vallástudományi Kiskönyvtár, 3./

MOHAY Tamás

- 2009 A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány. Nyitott Könyv – L'Harmattan, Budapest.

LENGYEL László (szerk.)

- 1987 *Devotio és dekoratio.* 18. és 19. sz. kolostormunkák Magyarországon. /Studia Agriensia, 7./

PALKÓ Júlián OFM – ORBÁN Márk OFM

- 2000 Mátraverebély-Szentkút kegyhely és a Nagyboldogasszony Bazilika. Szentkúti Ferences Rendház, Novoprint Rt.

PÁVAI Antal

- 1903 A kálnoki csodatevő Mária-szobor, kegykapolna és szentkút története. 1553-1903. Stephaneum, Budapest.

ÚJFALUSI Judit

- 1885 Makula nélkül való tükör mely az üdvözítő Jézus Krisztusnak és szent szülőjének életét, keserves kinszenvedését és halálát adja elő. Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, Budapest.

VARGA Zsuzsanna

- 1970 A Hagymány Gyűjtemény gyarapodása. Néprajzi Értesítő LII. 1970. 125–129.

WENTZEL, Gunnel

1948 Bekleiden von Bildwerken. In: SCHMIED, Otto (Hrsg.): Realexikon zur deutschen Kunstgeschichte. II. Band. Drackemüller Verlag, Stuttgart-Waldsee.

ZINGG, P. Thaddäus

1974 Das Kleid der Einsiedler Muttergottes. Benziger, Einsiedeln 1974.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

FÁY Zoltán

É. n. *Repülő templomok.* http://mandarchiv.hu/cikk/1588/Repulo_templomok [2013. 04. 08.]

SZABÓ Imre

2013 *Andocs búcsújáráhely története.* <http://www.bucsujaras.hu/andocs/tortenet.htm> [2013. 04. 08.]

KÉPEK JEGYZÉKE

1. kép. A máriakálnoki kegykápolna
A szerző fotója, 2009.
2. kép. A kegykápolna öltöztetett szobra, az oltár fölötti talapzaton, mögötte a napsugarakkal
Forrás: Máriakálnoki szentkép.
3. kép. Az öltöztetésre leemelt szobor az Amerikából kapott „téli” ruhájában
A szerző fotója, 2010.
4. kép. A szobor öltöztetése
A szerző fotója, 2010.
5. kép. A kegyszobor ruha nélkül
A szerző fotója, 2011.
6. kép. A kis Jézus ruha nélkül
A szerző fotója, 2011.
7. kép. Egy 1939-es Mária-ruha
A szerző fotója, 2011.
8. kép. További Mária-ruha, amelyet ma már nem használnak
A szerző fotója, 2010.
9. kép. További Mária-ruha, amelyet ma már nem használnak
A szerző fotója, 2010.